

Lukukeskus – Läscentrum

Linnunlauluntie 7

Helsinki 00530

Yhteyshenkilö: Emmi Jäkkö, toiminnanjohtaja

emmi.jakko@lukukeskus.fi

+358505638998

LAUSUNTO 28.9.2022

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: HE 154/2022 vp Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2023

<https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+154/2022>

Teema:

- perustaidot ja osaamisen tuki, opetuksen laatu sekä tasa-arvo; osaavan työvoiman saatavuus (erityisesti tavoite: 50 % nuorista ikäluokista suorittaa korkeakoulututkinnon) ja kohtaanto (jatkuva oppiminen); tutkimus ja kehittämistoiminta (kohti 4 %:n investointitavoitetta); opettajankoulutus, suomalaisen opettajankoulutuksen kehittäminen; kulttuuri koronasta selviytymisen ja valtionrahoituksen näkökulmasta; liikunta, erityisesti lasten hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta.

Lisäksi Lukulahja lapselle -ohjelman tulokset, eteneminen ja rahoituksen turvaaminen. Sekä Sanat haltuun -työpajatoiminnan vaikutukset nuorten lukutaitoon ja opettajien osaamiseen.

Lukukeskuksen lausunto

Lukukeskus on vuonna 1972 perustettu kolmannen sektorin toimija, joka toimii linkkinä julkisen ja yksityisen sektorin välillä. Lukukeskus on lukemisen ja lukutaidon asiantuntija, jolla on ajantasainen yleiskuva lukutaidosta, sen haasteista ja toimintaympäristöstä. Lukukeskus on aktiivisesti mukana lukutaitoa ja lukemista edistävissä verkostoissa, sekä Suomessa että kansainvälisesti.

Riittävä lukutaito on yhä digitaalisemmaksi muuttuvassa yhteiskunnassa keskeisimpiä perustaitoja. Lukutaito mahdollistaa jatkuvan oppimisen ja vähentää osaamiseroja. Lukutaitoa voi tukea vain lukemalla. Siksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota lukemisen tasavertaisuuteen edellytyksiin ja kirjallisuuden saavutettavuuteen. Lukukeskus on panostanut lukutaidon ja lukemisen edistämiseen etenkin niissä kohderyhmissä, jotka jäävät varhaiskasvatuksen ja koulujärjestelmän ulkopuolelle, kuten perheiden varhaislukemiseen neuvoloiden välityksellä ja nivelvaiheessa olevien nuorten lukutaitoon.

Lukukeskus on ollut aktiivisesti mukana kansallisen lukutaitostrategian laatimisessa ja Lukuliikkeen jalkauttamisessa. Siksi pidämme tärkeänä lukutaitostrategiassa esitettyjen toimenpiteiden määrätietoista edistämistä ja toteuttamista sekä resurssien osoittamista pysyväälle Lukutaito-ohjelmalle. Samalla Lukukeskus korostaa kolmannen sektorin toimijoiden vahvaa ja asiantuntevaa roolia lukutaitotyössä. Järjestöillä on hanketyön ansiosta korvaamatonta tilannetietoa ruohonjuuritason tarpeista, toimista ja niiden vaikuttavuudesta. Lukutaitoa ja lukemista edistävien järjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen ja vahvistaminen tuottaa moninkertaista tulosta pienillä panostuksilla.

Lukulahja lapselle -ohjelman eteneminen ja rahoituksen tarve

Lukukeskuksen neuvolaohjelma Lukulahja lapselle käynnistyi Suomen Kulttuurirahaston ainutlaatuisella 1,2 miljoonan euron satsauksella vuosiksi 2019-2021. Ohjelma jatkuu vuonna 2022 eduskunnan myöntämällä rahoituksella. Neuvolaohjelma tavoittaa koko syntyvän ikäluokan, vuoden 2022 loppuun mennessä kirjakassi on jaettu yhteensä 200 000 vauvaperheeseen.

Kirjakassin sisältö on koottu laaja-alaisen asiantuntijaryhmän tuella, ja kassiin pakattavat kirjat on kirjoitettu ja kuvitettu tätä tarvetta varten. Kirjakassin sisältö on laadittu yhteistyössä THL:n kanssa.

Miksi valtion pitäisi rahoittaa Lukulahja lapselle -hanketta?

Lukulahja lapselle -neuvolaohjelma on tehokas tapa tukea perheiden lukemista. Kirjakassi tutkitusti lisää lukemista vauvaperheissä, 63 % perheistä luki aiempaa enemmän kirjakassin saatuaan. Myös neuvolan ammattilaiset ovat sitoutuneet ohjelmaan. Kirjakassit ovat jaossa kaikissa Suomen kunnissa ja terveydenhoitajista 100 % uskoo ohjelman lisäävän lukemista ja 100 % haluaisi jakaa kasseja myös jatkossa.

Lukulahja lapselle -ohjelma tukee tasavertaisesti perheiden lukuharrastusta ja tasoittaa tehokkaasti oppimiseroja. Varhaiset, perheen yhteiset lukuhetket näkyvät koulun aloittavan lapsen lähtötaidoissa. Yksittäisistä harrastuksista lukemisella on suurin, lähes yhtä ikävuotta vastaava vaikutus lapsen kielellisiin taitoihin ja kaikkeen oppimiseen. Lukeminen painottuu tilastoissa korkeasti koulutettujen vanhempien perheisiin, siksi on tärkeää mahdollistaa lukeminen kaikissa lapsiperheissä. Neuvolasta saatavat omat kirjat ovat osoittautuneet ratkaisevaksi lapselle lukemisen aloittamisessa.

Lukulahja lapselle –ohjelman tulokset tähän asti

63 % kassin saaneista kertoo lukevansa lapselleen aiempaa enemmän: 27 % perheistä aloitti lukemisen saatuaan kirjakassin, 36 % perheistä lukee enemmän kuin aiemmin.

77 % niistä perheistä, joissa lukeminen oli alkanut kirjakassin ansiosta, lukemisesta oli myös tullut säännöllinen osa arkea; perheet kertoivat lukevansa nyt joka päivä.

5 % kertoi kirjakassin kirjojen olevan kodin ainoat lastenkirjat. Se tarkoittaisi koko ikäluokkaan suhteutettuna noin 2500 lapsiperhettä vuosittain.

92 % perheistä toivoo, että Lukulahja lapselle -kirjakasseja jaettaisiin neuvoloissa myös jatkossa. Yli puolet perheistä toivoo saavansa myös jatkossa neuvolasta lapselle sopivia kirjoja sekä tukea ja tietoa lukemisen merkityksestä ja hyödyistä.

Ohjelma on jo lyhyessä ajassa aiheuttanut suoria muutoksia perheiden lukutottumuksiin ja lisännyt tietoa lukemisen merkityksestä. Ohjelma on vaikuttanut erityisesti niihin perheisiin, joissa ei muuten luettaisi.

Lukulahja lapselle -ohjelman käynnistäminen on vaatinut vuosien suunnittelun ja paljon satsauksia; valmistelutyötä, resursseja ja asiantuntijaverkostojen yhteistyötä ja sitouttamista. Jos ohjelma loppuu, tehty investointi ja työ jää hyödyntämättä ja ohjelmalla aikaan saatu positiivinen kehitys katkeaa. Varhaislukemisen edistäminen ja Lukulahja lapselle -ohjelma on kirjattu myös kansalliseen lukutaitostrategiaan. Varhaislukemiseen kohdistetut panostukset näkyvät viimeistään PISA 2036 –tuloksissa.

Ohjelman huolellisen valmistelun ja valmiiden sisältöjen ansiosta ohjelman jatkaminen edellyttäisi 350 000 euron vuosittaisen rahoituksen. Ohjelman toteuttaminen vaatii kilpailutuksia ja pitkiä sitoutumisia painopalvelun, jakelupalvelun ja yhteistyökumppanien kanssa. Siksi kustannustehokkainta olisi, jos rahoitus varmistuisi pidemmäksi ajaksi kuin vuodeksi. Ohjelman hallinto on Lukukeskuksen hoitamana kevyt ja joustava, joten sen osuus kokonaisbudjetista on korkeintaan 20 %. Hallintokulut pitävät sisällään logistiikan ja materiaalit tuotannon järjestelyt, yhteydenpidon neuvoloihin, asiakaspalvelun, viestinnän ja ohjelman tueksi luodun verkkopalvelun ylläpitämisen. 350 000 euron vuosikustannuksella yhden kassin hinnaksi tulee 7 euroa.

Lukulahja lapselle 2023	kpl	€
Kirjojen painaminen	2 x 50 000	169 000
Valistumateriaalit	3 x 50 000	25 000
Kassit	50 000	40 000
Logistiikka		60 000
Hallinto		56 000
Yht.		350 000

Sanat haltuun -työpajatoiminta tukee heikosti lukevien nuorten lukutaitoa ja opettajien osaamista

Lukutaitotyön resursseja tulisi kohdentaa erityisesti nivelvaiheessa olevien nuorten lukutaidon vahvistamiseksi. Heikosti lukevien nuorten joukko on ollut tilastollisesti kasvussa. Heikko lukutaito vaikuttaa nuoren osallisuuteen yhteiskunnassa, kykyyn käsitellä tietoa ja ilmaista itseään. Se vaikeuttaa toisen asteen opinnoissa pärjäämistä ja estää opintojen jatkamisen.

Sanat haltuun -työpajatoiminta tavoittaa kaikkein heikoimmin lukevat nuoret. Sanat haltuun -työpajoja on kehitetty pitkäjänteisesti vuodesta 2016, ensin ammatillisissa oppilaitoksissa toteutetussa pilottihankkeessa ja vuosina 2021-22 Opetushallituksen rahoittamassa perusopetukseen ja erityisopetukseen suunnatussa kehityshankkeessa. Sanat haltuun -toimintamalli on osoittautunut toimivaksi ja saavutettavaksi monille kohderyhmille ja oppiasteille. Sanat haltuun -työpajoja vetävät lukutaito-opettaja Aleksis Salusjärvi, rap-artisti Mikko Sarjanen sekä puheterapeutti Hanna Markkanen.

Sanat haltuun -hanke on järjestelmällisesti kehittänyt ja testannut käyttämiään työpajamalleja. Olemme löytäneet toimivia ratkaisuja nuorten lukutaidon parantamiseen. Sanat haltuun -pajoissa lukutaitoa lähestytään nuorten omista intresseistä käsin. Opetuksen välineenä käytetään rap-lyriikkaa ja muuta nuorten ennestään tuntemaa ja heille samaistuttavaa tekstiaineistoa. Tarkastelemalla rap-lyriikkaa tekstianalyysin keinoin voidaan osoittaa lukutaidon merkitys nuoren omassa elämässä ja vahvistetaan yhteyttä omaan äidinkieleen.

Sanat haltuun -pajoihin on osallistunut lähes 10 000 nuorta perusopetuksessa, erityisopetuksessa, ammatillisessa opetuksessa sekä vankiloiden nuortenosastoilla. Nykyisessä muodossaan hanke palvelee opettajien lisäksi myös muita kasvatus- ja sosiaalialan ammattilaisia. Sanat haltuun -hankkeen menetelmiä on jo aiemmin tutkinut Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö, Helsingin yliopiston kasvatustieteen väitöskirjatutkija sekä Lukukeskus itse osana Sanat haltuun -hanketta. Sanat haltuun -pajoista tehtyjen selvitysten tulokset ovat rohkaisevia ja työpajat osoittautuneet vaikuttaviksi. Vuosina 2021-22 pajoihin osallistuneiden opettajien otos on pieni, mutta antaa suuntaa työpajojen sopivuudesta ja vaikutuksista.

Perus- ja erityisopetuksessa toteutettujen pajojen perusteella

100 % opettajista kokee pajojen täydentävän hyvin äidinkielen opetusta.

88 % opettajista arvelee pajan muuttaneen opiskelijoiden käsityksiä omasta lukutaidostaan.

70 % opettajista kokee itse saaneensa uusia ideoita lukutaidon opettamiseen.

88 % opettajista aikoo hyödyntää rap-lyriikoita ja työpajan metodeja omassa opetuksessaan.

Opetushallituksen rahoittaman kehityshankkeen tuloksena julkaisemme opettajan oppaan tammikuussa 2023. Opettajat ovat toivoneet myös opettajan oppaaseen liittyvää koulutusta sekä lisää työpajoja etenkin toiselle asteelle ja ammatilliseen opetukseen. Sanat haltuun -hanketta olisikin hedelmällistä jatkaa työpajatoimintana, johon yhdistetään opettajan koulutus. Näin metodi voitaisiin jalkauttaa tehokkaasti ja hankkeen saavutettavuus moninkertaistuisi. Samalla vahvistettaisiin opettajien osaamista lukutaidon tukemisessa juuri sitä eniten kaipaavien nuorten parissa. Näin tuettaisiin laajasti ja pitkäjänteisesti heikosti lukevien nuorten lukutaitoa ja oppimismahdollisuuksia. Sanat haltuun -opettajan oppaan jalkauttamiseen ja 50 demopajan toteuttamiseen Lukukeskus tarvitsisi 50 000 € lisärahoituksen.

Kulttuuri koronasta selviytymisen ja valtionrahoituksen näkökulmasta

Korona vaikutti myös kirjallisuuden tekijöiden toimeentuloon. Lukukeskuksen välittämät kirjailijavierailut vähenivät vuonna 2020 45 %, ja vuonna 2021 35 % verrattuna vuoden 2019 vierailumääriin. Tämä näkyi suorana laskuna kirjailijoille maksetuissa palkkioissa. Vuonna 2019 kirjailijoille tilitettiin palkkoina yli 500 000 €. Kirjallisuuden apurahat ja kulttuuritapahtumien elpyminen ovat tärkeässä roolissa kirjailijoiden toimeentulon palautumisessa ennalleen.

Lukukeskus tukee Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry:n tavoitetta kulttuurin perusrahoituksen nostamiseksi prosenttiin valtion budjetista. Kulttuuri takaa kasvun ja kestävyuden ja on olemassaolomme ehto. Elävä ja vahva kulttuuri tukee henkistä huoltovarmuutta, hyvinvointia ja kriisinsietokykyä. Kulttuuri tuottaa monella tavalla enemmän kuin valtio sitä rahoittaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuribudjetti on alan välttämätön perusrahoitus. Pitkäjänteinen ja vakaa rahoituspohja on vaikuttavan toiminnan edellytys.